

Vành đai và con đường đe dọa sự biến đổi khí hậu

Tác giả: ISABEL HILTON, Yale Environment 360, 3 THÁNG 1, 2019

Người dịch: Lê Nguyễn

Xe tải chở than tại một mỏ lộ thiên do Trung Quốc tài trợ ở tỉnh Sindh của Pakistan vào tháng 5 năm 2018. RIZWAN TABASSUM / AFP / GETTY IMAGES

Sáng kiến Vành đai và Con đường của Trung Quốc là một kế hoạch cơ sở hạ tầng khổng lồ có thể biến đổi nền kinh tế của các quốc gia trên thế giới. Nhưng với việc tập trung vào các nhà máy nhiệt điện than, nỗ lực này có thể xóa bỏ mọi cơ hội giảm lượng khí thải và đẩy thế giới vào thảm họa biến đổi khí hậu.

Sáng kiến Vành đai và Con đường (BRI) của Trung Quốc, do Chủ tịch Tập Cận Bình đưa ra vào năm 2013, được mô tả là dự án cơ sở hạ tầng tham vọng nhất trong lịch sử. Đó là một kế hoạch tài trợ và xây dựng đường xá, đường sắt, cầu, cảng và các khu công nghiệp ở nước ngoài, bắt đầu với các nước láng giềng của Trung Quốc ở Trung, Nam và Đông Nam Á và cuối cùng vươn tới Tây Âu và xuyên Thái Bình Dương đến Mỹ Latinh. Hơn 70 quốc gia đã chính thức đăng ký tham gia chiếm 2/3 dân số thế giới, 30% GDP toàn cầu và ước tính khoảng 75% trữ lượng năng lượng đã biết.

Giai đoạn đầu – của cơ sở hạ tầng giao thông, năng lượng và cảng biển – sẽ cho phép mức độ phát triển công nghiệp và hội nhập kinh tế mà Bắc Kinh hy vọng sẽ tạo ra thị trường mới cho các công ty Trung Quốc và tạo ra một mạng lưới các quốc gia do Trung Quốc thống trị, gắn liền với lĩnh vực kinh tế và công nghiệp của Trung Quốc. Nếu thành

công, nó sẽ tạo ra một phạm vi sức mạnh công nghệ, kinh tế, ngoại giao và chiến lược đủ lớn để thách thức Hoa Kỳ.

BRI có tiềm năng chuyển đổi nền kinh tế ở các nước đối tác của Trung Quốc. Tuy nhiên, nó cũng có thể khiến thế giới rơi vào tình trạng biến đổi khí hậu thảm khốc.

Phát biểu tại một cuộc họp ở San Francisco vào tháng 9, Nicholas Stern [1] [2] , nhà kinh tế học nổi tiếng người Anh, đưa ra những lo ngại của mình: “Hơn 70 quốc gia đã ký kết Sáng kiến Vành đai và Con đường,” ông nói, “có GDP trung bình là khoảng một phần ba của Trung Quốc. Nếu họ áp dụng mô hình phát triển của Trung Quốc, nó sẽ dẫn đến lượng phát thải khí nhà kính của Trung Quốc tăng gấp đôi trong thập niên đầu tiên của thế kỷ này, thì điều đó sẽ khiến các mục tiêu phát thải trong Thỏa thuận Paris không thể đạt được ”.

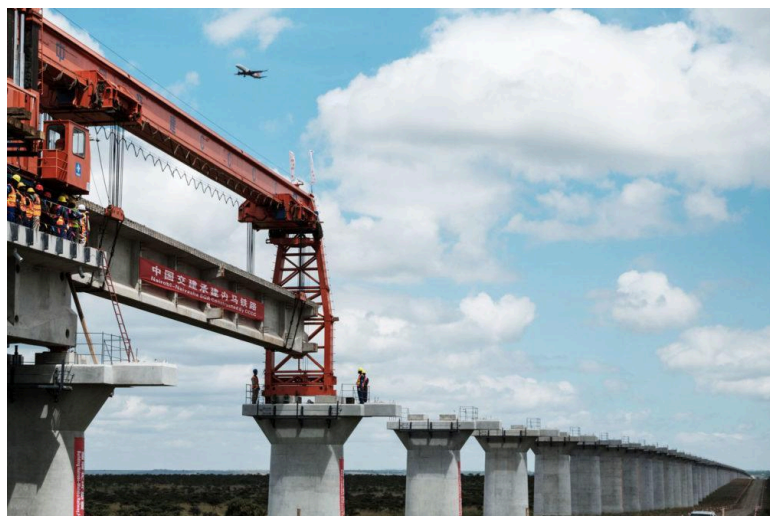
Trong khi Trung Quốc áp đặt giới hạn tiêu thụ than trong nước, các công ty than và năng lượng của họ lại đang tiến hành xây dựng ở nước ngoài.

Xây dựng Vành đai kinh tế Con đường Tơ lụa trên bộ và Con đường Tơ lụa trên biển trong Thế kỷ 21 sẽ hấp thụ một lượng lớn bê tông, thép và hóa chất, tạo ra các nhà máy điện, mỏ, đường bộ, đường sắt, sân bay và cảng container, ở các quốc gia có giám sát môi trường kém [3] . Nhưng điều đáng lo ngại hơn vẫn là tầm nhìn phát triển công nghiệp theo sau đó và năng lượng được lên kế hoạch để cung cấp nhiên liệu cho nó. Trong khi Trung Quốc áp đặt giới hạn tiêu thụ than trong nước, các công ty than và năng lượng của họ đang tiến hành xây dựng ở nước ngoài.

Các công ty Trung Quốc tham gia vào ít nhất 240 dự án than [4] tại 25 trong số các quốc gia thuộc Vành đai và Con đường, bao gồm ở Bangladesh, Pakistan, Serbia, Kenya, Ghana, Malawi và Zimbabwe. Trung Quốc cũng đang tài trợ khoảng một nửa công suất than mới được đề xuất ở Ai Cập, Tanzania và Zambia [5]. Trong khi một số nhà máy mới này sẽ sử dụng công nghệ mới nhất – chẳng hạn như ở Bangladesh, Trung Quốc đang xây dựng nhà máy “than sạch” đầu tiên của đất nước này -còn phần lớn là các nhà máy kém tiên tiến hơn và không được lên kế hoạch với công nghệ thu giữ carbon [6] , là loại có thể tạo ra đe dọa ít hơn đến nỗ lực kiểm soát biến đổi khí hậu.

Các công ty than và năng lượng của Trung Quốc là trọng tâm của cuộc cách mạng công nghiệp của Trung Quốc. Từ năm 1990 đến năm 2015, mức tiêu thụ than hàng năm của Trung Quốc đã tăng từ 1,05 tỷ tấn lên 3,97 tỷ tấn và cung cấp hơn 70% năng lượng cho Trung Quốc nhằm tăng trưởng GDP nhanh chóng. Đất nước này đã phải trả giá đắt cho

tình trạng nghiền than trong tình trạng khan hiếm nước, mưa axit và ô nhiễm không khí, cái giá mà các quan chức Trung Quốc thường bác bỏ, theo lo ngại của các nước giàu, cho đến khi dư luận lo ngại về tình trạng khói bụi ngột thở buộc phải thay đổi chính sách.

Xây dựng Đường sắt Tiêu chuẩn do Trung Quốc tài trợ ở Kenya, được nhìn thấy ở đây bằng qua Vườn Quốc gia Nairobi vào tháng 6 năm 2018. YASUYOSHI CHIBA / AFP / GETTY IMAGES

Trong thập niên qua, với nỗ lực nhằm đảo ngược tác động của than, chính phủ đã thiết lập một chương trình đóng cửa các nhà máy nhỏ hơn, cũ hơn và đầu tư vào các nhà máy điện mới, tiên tiến [7]. Tỷ trọng than trong các nhà máy điện bắt đầu giảm, làm dấy lên hy vọng rằng tiêu thụ ở một quốc gia nuốt vào nửa lượng than mỗi năm của thế giới kể từ năm 2011 đang có xu hướng giảm. Ngày nay, giới lãnh đạo Trung Quốc đã đưa “nền văn minh sinh thái” vào cương lĩnh của Đảng Cộng sản, coi đó là nguyên tắc xanh, sạch mà họ đang lên kế hoạch cho giai đoạn phát triển kinh tế tiếp theo của Trung Quốc.

Việc Trung Quốc có kế hoạch chuyển hướng từ ngành công nghiệp nặng sang một nền kinh tế dựa trên dịch vụ nhiều hơn, cùng với các khoản đầu tư lớn vào năng lượng tái tạo, cho phép Trung Quốc đạt được mức giảm đáng kể cường độ năng lượng và dự kiến được thời điểm nào việc sử dụng than và lượng khí thải carbon của nước này sẽ đạt đến đỉnh và bắt đầu giảm.

Chỉ trong năm 2014, Trung Quốc đã bổ sung thêm 20 gigawatt (GW) công suất gió, 11 GW năng lượng mặt trời và 22 GW công suất thủy điện, nhưng phần lớn sản lượng tái

tạo của nước này đã bị lãng phí do cấu trúc của thị trường điện Trung Quốc. Các nhà máy nhiệt điện than của Trung Quốc có truyền thống rất muốn ký các hợp đồng cung cấp cố định hàng năm, nhằm đảm bảo cho họ có thể chống lại các tổn thất do bất ổn định về giá cả trong hoạt động, họ tìm cách khôn khéo ký các hợp đồng chứa đựng các điều khoản từ chối tiếp cận lưới điện đối với phần lớn sản lượng của ngành năng lượng tái tạo đang phát triển. Năm 2015, các cải cách đối với thị trường điện đã loại bỏ sổ giờ đảm bảo của than và các nhà vận hành lưới điện được khuyến khích ưu tiên cho năng lượng tái tạo hơn than. Đây là một tin đáng hoan nghênh đối với cộng đồng khí hậu toàn cầu cũng như đối với dân số đô thị mệt mỏi vì khói bụi của Trung Quốc, nhưng các công ty năng lượng và than khổng lồ của Trung Quốc nhận thấy mình đang phải đối đầu với một tương lai ảm đạm. Đấu tranh để kiếm lợi nhuận, họ nhìn thấy hy vọng tốt nhất là ở nước ngoài.

Sáng kiến Vành đai và Con đường có nguy cơ khóa chặt các đối tác của Trung Quốc vào sự phát triển có lượng khí thải cao mà Trung Quốc đang cố gắng thoát ra.

Kết quả là trong khi Trung Quốc đang có những nỗ lực đáng khen ngợi để làm sạch tại quê nhà và giảm lượng khí thải carbon của mình, thì Sáng kiến Vành đai và Con đường lại đe dọa khóa chặt các đối tác của Trung Quốc vào cùng sự phát triển phát thải cao mà Trung Quốc hiện đang cố gắng thoát ra.

Như phát ngôn viên của China Huaneng Group, công ty điện lực quốc doanh của Trung Quốc, nói với China Energy News vào tháng 7 năm 2015, công ty đang tích cực tìm kiếm các cơ hội phát triển dọc theo “Vành đai và Con đường”. Nó đặc biệt chú ý đến tài nguyên than của Nam Á, Đông Nam Á, Trung và Đông Âu, Trung Đông và Viễn Đông Nga. Các công ty năng lượng khác cũng làm theo, được hỗ trợ bởi yếu tố quan trọng thứ ba trong chiến lược – các ngân hàng quốc doanh của Trung Quốc.

Cuối năm đó, 190 quốc gia đã đồng ý theo hiệp định khí hậu Paris thoả thuận để cố gắng giữ cho nhiệt độ trung bình toàn cầu tăng dưới 2 độ C và càng gần 1,5 độ C càng tốt. Ước tính của tổ chức tư vấn tài chính năng lượng Carbon Tracker [8] rằng điều này sẽ yêu cầu loại bỏ hoàn toàn than trên toàn thế giới vào năm 2040. Điều đó có nghĩa là 100 GW một năm, hoặc một nhà máy than mỗi ngày, sẽ cần phải đóng cửa từ nay đến năm 2040, một mục tiêu về than buộc Trung Quốc phải cắt giảm trực tiếp các khoản đầu tư cho các nhà máy điện than. Tuổi thọ trung bình của một nhà máy nhiệt điện than là khoảng 40 năm, do đó, việc dừng hoạt động vào năm 2040 có nghĩa là bất kỳ nhà máy mới nào được xây dựng ngày nay – và hầu hết được xây dựng ở đầu thế kỷ – khó có thể hoạt động đủ lâu để thu hồi chi phí. Khi giá năng lượng tái tạo, vốn đã cạnh

tranh được với than mới và khí tự nhiên, được dự báo sẽ tiếp tục giảm, thời điểm mà các nhà máy như vậy trở nên không kinh tế có thể đã rất gần [9] .

Trong bối cảnh đó, các nhà máy điện than mới và cơ sở hạ tầng ở cả trong và ngoài nước của Trung Quốc đe dọa đến cả tính bền vững của các đối tác cũng như nỗ lực toàn cầu nhằm kiềm chế biến đổi khí hậu.

Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình phát biểu tại hội nghị thượng đỉnh Sáng kiến Vành đai và Con đường vào tháng 5/2017 ở Bắc Kinh. Diễn đàn có sự tham dự của 29 nguyên thủ nước ngoài và đại diện chính phủ từ hơn 130 quốc gia. THOMAS PETER / GETTY

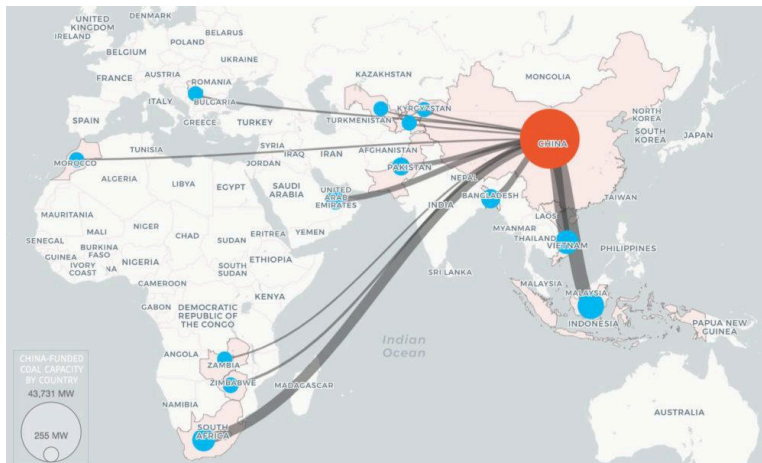
Năm 2016, ông Tập kêu gọi Sáng kiến Vành đai và Con đường là [10] “xanh, lành mạnh, thông minh và hòa bình” và kêu gọi các nước tham gia “hợp tác sâu rộng trong bảo vệ môi trường, tăng cường bảo tồn sinh thái và xây dựng Con đường Tơ lụa xanh”. Chính phủ đã ban hành các hướng dẫn như Hướng dẫn Thúc đẩy Vành đai và Con đường Xanh [11] , là hướng dẫn song song về tài chính xanh trong nước, nhưng không có tính ràng buộc pháp lý và dường như ít được áp dụng. Ngân hàng Đầu tư Cơ sở Hạ tầng Châu Á (AIIB), dự án đầu tiên của Trung Quốc trong việc thành lập một ngân hàng đa phương, tự hào tuyên bố rằng các tiêu chuẩn của họ về bảo vệ môi trường và rủi ro khí hậu là tầm cỡ thế giới, nhưng vì AIIB chỉ đóng một vai trò nhỏ trong việc tài trợ cho Vành đai và Sáng kiến Đường bộ, nó không tạo ra sự khác biệt nào đối với khí hậu hoặc kết quả môi trường.

Các ngân hàng quan trọng là 27 ngân hàng (chủ yếu thuộc sở hữu nhà nước) tham gia vào BRI – chẳng hạn như Ngân hàng Phát triển Trung Quốc, dự kiến sẽ cho vay 40-45 tỷ

đô la hàng năm cho các dự án BRI, Ngân hàng Xuất nhập khẩu Trung Quốc, và Ngân hàng Công thương Trung Quốc, cùng chiếm phần lớn nguồn tài chính BRI cho đến nay.

Mức độ quan tâm của họ đến các hướng dẫn xanh có thể được đánh giá bằng việc xem vào kết quả.

Cho đến nay, phần lớn các dự án BRI liên quan đến năng lượng cho thấy: Kể từ năm 2000, các ngân hàng có chính sách do Trung Quốc lãnh đạo đã đầu tư 160 tỷ USD vào các dự án năng lượng ở nước ngoài, gần bằng Ngân hàng Thế giới và các ngân hàng phát triển khu vực. Nhưng không giống như Ngân hàng Thế giới, 80% các khoản đầu tư vào năng lượng ở nước ngoài của Trung Quốc là vào nhiên liệu hóa thạch – 54,6 tỷ USD cho dầu, 43,5 tỷ USD cho than và 18,8 tỷ USD cho khí tự nhiên – so với chỉ 3% cho năng lượng mặt trời và gió và 17% cho thông thường- các dự án thủy điện gây tranh cãi.

Dòng tài trợ của Trung Quốc cho các nhà máy nhiệt điện than mới ở khắp Châu Phi, Châu Âu, Trung Đông và Châu Á. CÔNG CỤ THEO DÕI TÀI CHÍNH THAN TOÀN CẦU / COALSWARM

Khi Viện Môi trường Toàn cầu, một tổ chức phi chính phủ có trụ sở tại Bắc Kinh, xem xét sự tham gia của Trung Quốc vào các dự án điện than ở 65 quốc gia tham gia Sáng kiến Vành đai và Con đường, họ phát hiện ra rằng từ năm 2001 đến năm 2016, Trung Quốc đã đầu tư vào 240 nhà máy điện than dọc theo BRI, với tổng công suất phát 251 GW. Hầu hết không phải là hệ thống lắp đặt tiên tiến như Trung Quốc đang xây dựng ở quê nhà. Kelly Sims Gallagher [12], giáo sư về chính sách năng lượng và môi trường tại Đại học Tufts, Hoa Kỳ, chỉ ra rằng trong số 50 nhà máy nhiệt điện than do Trung Quốc tài trợ được xây dựng ở nước ngoài từ năm 2001 đến năm 2016, 58% sử dụng công nghệ than có hiệu suất thấp, dùng kỹ thuật có tiêu chuẩn rất thấp. Tổng cộng, họ sẽ thải ra gần 600

triệu tấn carbon dioxide mỗi năm, tương đương 11% tổng lượng khí thải của Hoa Kỳ vào năm 2015.

Các ước tính của AIIB [13] cho thấy rằng khoảng 460 triệu người ở châu Á vẫn chưa được tiếp cận với điện, và những quốc gia ủng hộ than tham gia trong Sáng kiến Vành đai và Con đường như Pakistan, Indonesia, Bangladesh vẫn cho rằng than rẻ và đáp ứng được nhu cầu năng lượng khẩn cấp cho họ. Đó là lập luận mà nhiều nhà phân tích Trung Quốc vẫn ủng hộ, bất chấp những vấn đề đặt ra ngay trong lòng Trung Quốc về than.

Nhưng dù có bỏ qua hết những thiệt hại mà than gây ra cho môi trường và sức khỏe con người, thì về mặt kinh tế của than, càng ngày càng trở nên yếu hơn do chi phí năng lượng tái tạo giảm. Ngày nay, việc xây dựng các nhà máy than mới mang lại những rủi ro nghiêm trọng về tài chính cũng như khí hậu.

Các nhà máy than mới này sẽ gây khó khăn hơn nhiều cho các nước nghèo trong việc đáp ứng các mục tiêu về khí hậu theo Thỏa thuận Paris.

Theo một báo cáo mới từ Carbon Tracker [14], công ty sử dụng dữ liệu vệ tinh để ước tính hoạt động của nhà máy điện, hai phần năm số nhà máy điện than của Trung Quốc đã thua lỗ và Trung Quốc có thể tiết kiệm gần 390 tỷ USD bằng cách đóng cửa chúng. Họ ước tính đến năm 2040, 95% nhà máy than của Trung Quốc sẽ thua lỗ, thông qua sự kết hợp của giá các-bon (nhiên liệu hoá thạch) tăng và quy định về không khí sạch. Họ nói rằng ngay từ năm 2021, việc xây dựng các trang trại điện gió mới trên bờ sẽ rẻ hơn so với vận hành các nhà máy than hiện có và việc lắp đặt điện mặt trời mới sẽ rẻ hơn so với vận hành các nhà máy than vào năm 2025.

Các công ty điện lực của Trung Quốc, với đội nhà máy nhiệt điện than lớn, đang có nguy cơ “mắc cạn” cao: Carbon Tracker đặt nguy cơ này lên tới 66 tỷ USD cho Tập đoàn Đầu tư Năng lượng Quốc gia Trung Quốc, công ty điện lớn nhất thế giới, tương đương một nửa tổng số vốn của nó.

Giờ đây, bằng cách xây dựng các nhà máy than mới dọc theo Vành đai và Con đường, Trung Quốc đang tạo ra những rủi ro tương tự cho các quốc gia chủ trì các dự án này, rủi ro mà hầu hết họ không đủ khả năng chi trả. Nếu các nhà máy than mới này tiếp tục hoạt động, chúng sẽ gây khó khăn hơn nhiều cho các nước nghèo trong việc đáp ứng các mục tiêu khí hậu theo Thỏa thuận Paris, hơn là khi có được lựa chọn năng lượng rẻ, chúng sẽ trở thành gánh nặng tài chính cho chính phủ và người tiêu dùng, ngay cả khi

các nhà máy này tìm các lựa chọn thay thế rẻ hơn và sạch hơn. Trung Quốc có thể đang theo đuổi nền văn minh sinh thái trên sân nhà, nhưng nước này cần khẩn cấp giải quyết những rủi ro toàn cầu mà họ đang tạo ra trong Sáng kiến Vành đai và Con đường.

./.

Về tác giả: Isabel Hilton là một nhà văn, phát thanh viên và nhà bình luận ở London. Cô cũng là biên tập viên của www.chinadialogue.net, trang web môi trường song ngữ Trung-Anh dành cho môi trường và biến đổi khí hậu.

Nguồn:

<https://e360.yale.edu/features/how-chinas-big-overseas-initiative-threatens-climate-progress>

Nguồn: How China's Big Overseas Initiative Threatens Global Climate Progress

<https://diendankhaiphong.org/vanh-dai-va-con-duong-de-doa-su-bien-doi-khi-hau/>